

Katarzyna Sme̋dzik

Koncentracja przedsiębirstw agrobiznesu w województwie wielkopolskim

Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy 2,
275-287

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KATARZYNA SMĘDZIK

KONCENTRACJA PRZEDSIĘBIORSTW AGROBIZNESU W WOJEWÓDZTWIE WIELKOPOLSKIM

Streszczenie: W opracowaniu podjęto próbę określenia głównych tendencji, dotyczących przestrzennej koncentracji przedsiębiorstw agrobiznesu w Wielkopolsce. Określono specjalizacje lokalne powiatów województwa oraz przedyskutowano znaczenie poszczególnych działów agrobiznesu dla lokalnych rynków pracy. Na podstawie przeprowadzonych badań uzasadniono tezę o przestrzennej koncentracji przedsiębiorstw przetwórstwa rolno – spożywczego i określono przyczyny takiego stanu rzeczy. W oparciu o wnioski wypływające z przeprowadzonych analiz wskazano na konieczność skierowania instrumentów polityki regionalnej, zmierzających do pogłębienia procesów integracji pomiędzy poszczególnymi ogniwami gospodarki żywnościowej na działy o najwyższym stopniu przestrzennej koncentracji, podkreślając ich rolę, jako głównego ogniwa integrującego całość sektora gospodarki żywnościowej.

Słowa kluczowe: specjalizacja lokalna, procesy integracyjne, zatrudnienie, koncentracja i rozproszenie przestrzenne, wskaźnik LQ.

1. WSTĘP

Agrobiznes jest jednym z podstawowych subsystemów gospodarki narodowej i zajmuje w niej szczególne miejsce, jest bowiem podstawą zaspokojenia pierwotnych potrzeb ludzkich, których to zrealizowanie warunkuje dalsze funkcjonowanie i rozwój społeczeństwa. Subsystem ten jest niezwykle rozbudowany i złożony, obejmuje bowiem swoim zasięgiem szereg podmiotów związanych z produkcją, przetwórstwem oraz dystrybucją żywności a także produktów pochodnych. Łącznie podmioty te wytwarzają w Polsce około 28% narodowego produktu globalnego¹. Agrobiznes określany również mianem gospodarki żyw-

¹ A. Woś (red.), *Encyklopedia agrobiznesu*, Wydawnictwo Fundacji Innowacji, Warszawa 1998, s. 16.

nościowej nie jest więc strukturą monolityczną, a pewnym systemem integrującym wiele niezależnych od siebie i ekonomicznie wyodrębnionych podmiotów. Integracja rozumiana jako sieć powiązań poziomych i pionowych pomiędzy różnymi podmiotami agrobiznesu jest niezwykle ważna z punktu widzenia wzrostu ich konkurencyjności, gdyż pozwala na racjonalizację wykorzystania czynników produkcji, obniżkę kosztów oraz wyzwolenie efektów synergii. Integracja poszczególnych elementów łańcucha produkcji żywności jest więc czynnikiem pozwalającym na zwielokrotnienie jego efektywności ekonomicznej, a w konsekwencji na zwiększenie atrakcyjności gospodarowania w tym sektorze gospodarki narodowej. Jedną z podstawowych determinant skuteczności procesów integracji w sektorze żywnościowym jest geograficzna koncentracja podmiotów sfery agrobiznesu. Pozwala ona na rozwój wzajemnych powiązań pomiędzy firmami, dostawcami oraz jednostkami świadczącymi usługi. Znacznie ułatwia również wymianę informacji oraz współpracę. Badanie regionalnej koncentracji podmiotów agrobiznesu pozwala więc na przewidywanie możliwości występowania powiązań integracyjnych między tymi podmiotami w rejonach o najintensywniejszym ich występowaniu. Na te obszary, w szczególności powinny być skierowane również instrumenty rozwoju regionalnego zmierzające do wyzwolenia powiązań integracyjnych w sektorze gospodarki żywnościowej.

W związku z tym tematyka niniejszego opracowania związana jest analizą koncentracji przestrzennej przedsiębiorstw agrobiznesu w Wielkopolsce. Przeprowadzone badania stanowią próbę odpowiedzi na pytanie, czy na terenie Wielkopolski znajdują się powiaty wykazujące określone specjalizacje lokalne w sektorze żywnościowym oraz w jakich działach agrobiznesu występują. Województwo wielkopolskie, jako miejsce osadzenia badań wybrano ze względu na najwyższą intensywność organizacji produkcji rolnej w tym regionie w stosunku do pozostałych województw Polski. Badania wykazały, iż przemysł rolno – spożywczy jest silnie skoncentrowany w regionach charakteryzujących się rozwiniętym rolnictwem, do których bez wątpienia należy województwo wielkopolskie². Powoduje to powstawanie przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw gospodarki żywnościowej, wynikającej z usytuowania w konkretnym punkcie przestrzeni i dotyczy zarówno podmiotów o orientacji surowcowej, jak i rynkowej. Z tego punktu widzenia dla przedsiębiorstw przemysłu spożywczego szczególnie korzystna jest lokalizacja w Regionie Wielkopolski oraz Kujawsko – Pomorskim, gdzie dość wysokiemu rozwojowi gospodarczemu towarzyszy zrównoważony przestrzennie rozwój agrobiznesu³.

² M. Adamowicz (red.), *Uwarunkowania rozwoju grom przedsiębiorczości w agrobiznesie na Mazowszu*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007, s. 7.

³ H. Godlewska, *Przestrzenne aspekty źródeł przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw przemysłu spożywczego* [w:] *Agrobiznes 2004 Sytuacja agrobiznesu w Polsce po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, S. Urban (red.), Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 2004, s. 373–381.

2. KONCENTRACJA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ W SEKTORZE ŻYWNOŚCIOWYM W WOJEWÓDZTWIE WIELKOPOLSKIM

Do oceny koncentracji przestrzennej przedsiębiorstw agrobiznesu wykorzystano wskaźnik lokalizacji LQ. Pozwala on na identyfikację regionalnych skupień danych przemysłów w oparciu o przyjęte kryteria. Wskaźnik LQ posiada następującą postać:

$$LQ = \frac{E_{ij}}{E_j} / \frac{E_{in}}{E_n}$$

gdzie:

E_{ij} – zmienna w dziale i w badanym obszarze j ,

E_j – zmienna we wszystkich działach w badanym obszarze j ,

E_{in} – zmienna w dziale i w obszarze referencyjnym,

E_n – zmienna we wszystkich działach w obszarze referencyjnym.

Wartość wskaźnika LQ należy interpretować następująco:

$LQ = 1$ oznacza, że rozkład analizowanej zmiennej w obszarze badanym jest identyczny rozkładowi tej zmiennej w obszarze referencyjnym.

$LQ > 1$ oznacza, że w badanym obszarze występuje większa koncentracja analizowanej zmiennej niż w obszarze referencyjnym.

$LQ < 1$ oznacza, że koncentracja danej cechy w badanym obszarze jest mniejsza niż w obszarze referencyjnym.

$LQ > 1,25$ świadczy o regionalnej specjalizacji obszaru badanego w danym dziale produkcji⁴.

Najczęściej wykorzystywaną zmienną w badaniu koncentracji działalności gospodarczej jest wielkość zatrudnienia w poszczególnych branżach. Również w niniejszym badaniu do obliczeń wskaźnika posłużono się wielkością zatrudnienia w poszczególnych działach sektora żywnościowego. W obliczeniach wykorzystano dane z Rejestru Region dla województwa wielkopolskiego, dotyczące podmiotów agrobiznesu w wyszczególnionych działach wg Polskiej Klasyfikacji Działalności na dzień 31. 01. 2009. Działy agrobiznesu wg PKD, którymi posłużono się w badaniu zamieszczono w tabeli 1. Z analizy wyłączono gospodarstwa rolne ze względu na brak aktualnych danych, dotyczących zatrudnienia w tych podmiotach. Wskaźniki LQ obliczono w odniesieniu do poszczególnych powiatów Wielkopolski, przyjmując za obszar referencyjny całe województwo. Pozwoliło to na określenie przestrzennego zróżnicowania specjalizacji w poszczególnych działach gospodarki żywnościowej w Wielkopolsce. Biorąc pod

⁴ M. Juchniewicz, Ł. Menart, *Koncentracja geograficzna jako przesłanka tworzenia klastrów przemysłowych w regionie* [w:] B. Plago, *Klustry gospodarcze jako czynnik rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży, Łomża 2008, s. 10–12.

uwagę liczbę podmiotów gospodarczych w wyodrębnionych sferach agrobiznesu należy stwierdzić, iż w Wielkopolsce dominują podmioty związane z hurtową sprzedażą żywności.

Tabela 1. Wyszczególnienie działów branży rolno-spożywczej wg PKD

Oznaczenie wg PKD	Nazwa działu
014	Działalność usługowa związana z uprawami rolnymi, chowem i hodowlą zwierząt z wyłączeniem działalności weterynaryjnej
151	Produkcja, przetwórstwo i konserwowanie mięsa i wyrobów z mięsa
153	Przetwórstwo owoców i warzyw
154	Produkcja olejów i tłuszczów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego
155	Wytwarzanie wyrobów mleczarskich
156	Wytwarzanie produktów przemiału zbóż, skrobi i wyrobów skrobiowych
157	Produkcja gotowych pasz dla zwierząt
158	Produkcja pozostałych artykułów spożywczych
159	Produkcja napojów
293	Produkcja maszyn dla rolnictwa i leśnictwa
512	Sprzedaż hurtowa płodów rolnych i żywych zwierząt
513	Sprzedaż hurtowa żywności, napojów i tytoniu
7131	Wynajem maszyn i urządzeń rolniczych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007.

Na obszarze województwa działają aż 2663 hurtownie tego rodzaju. W kolejności za nimi występują przedsiębiorstwa świadczące usługi dla rolnictwa (1785), sprzedaż hurtową płodów rolnych (1525), zajmujące się produkcją pozostałych artykułów spożywczych (1371) oraz produkcją i przetwórstwem mięsa (1191). Podmioty zajmujące się produkcją wyrobów mięsnych są również największym pracodawcą sektora żywnościowego w Wielkopolsce. Na drugim miejscu pod względem liczby zatrudnionych znajdują się producenci pozostałych artykułów spożywczych oraz pomioty świadczące sprzedaż hurtową żywności. Zatrudnienie w pozostałych działach agrobiznesu w Wielkopolsce jest relatywnie niskie. Dokładne dane na temat liczby podmiotów i zatrudnienia w wyszczególnionych działach sektora żywnościowego w Wielkopolsce zamieszczono w tabeli 2. Przy wykorzystaniu wskaźnika LQ przeprowadzono analizę koncentracji lokalnej przedsiębiorstw agrobiznesu w poszczególnych powiatach Wielkopolski. Dane na temat stopnia specjalizacji poszczególnych powiatów w wyodrębnionych działach gospodarki żywnościowej zamieszczono w tabeli 3. Najwięcej powiatów Wielkopolski specjalizuje się w sprzedaży hurtowej płodów rolnych (12), wytwarzaniu wyrobów mleczarskich (12), produkcji maszyn dla rolnictwa (11) oraz przetwórstwie owoców i warzyw (11). Wysoki jest również poziom specjalizacji powiatów w działalności usługowej związanej z rol-

nictwem (8), produkcji gotowych pasz (9) oraz produkcji, przetwórstwie i konserwowaniu mięsa (9). Specyfika dominujących specjalizacji pozwala stwierdzić, że lokują się one głównie w działach agrobiznesu związanych z zaopatrzeniem i usługami na rzecz rolnictwa, co nie dziwi biorąc pod uwagę rolniczy charakter Wielkopolski.

Tabela 2. Liczba podmiotów gospodarczych i zatrudnienie w poszczególnych działach sektora żywnościowego w Wielkopolsce

Oznaczenie wg PKD	Nazwa działu	Liczba podmiotów	Zatrudnienie
014	Działalność usługowa związana z uprawami rolnymi, chowem i hodowlą zwierząt z wyłączeniem działalności weterynaryjnej	1785	6031
151	Produkcja, przetwórstwo i konserwowanie mięsa i wyrobów z mięsa	1191	23696
153	Przetwórstwo owoców i warzyw	325	5703
154	Produkcja olejów i tłuszczów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego	42	562
155	Wytwarzanie wyrobów mleczarskich	152	7358
156	Wytwarzanie produktów przemiału zbóż, skrobi i wyrobów skrobiowych	167	1655
157	Produkcja gotowych pasz dla zwierząt	198	2556
158	Produkcja pozostałych artykułów spożywczych	1371	22340
159	Produkcja napojów	221	6863
293	Produkcja maszyn dla rolnictwa i leśnictwa	541	2517
512	Sprzedaż hurtowa płodów rolnych i żywych zwierząt	1525	4863
513	Sprzedaż hurtowa żywności, napojów i tytoniu	2633	16675
7131	Wynajem maszyn i urządzeń rolniczych	213	1064
RAZEM		10364	101883

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS z Rejestru Regon na dzień 31. 01. 2009 dla województwa wielkopolskiego.

Na dalszym miejscu uplasowały się powiaty specjalizujące się w wytwarzaniu produktów przemiału zbóż (7) oraz sprzedaży hurtowej napojów i żywności (7). Na uwagę zasługuje bardzo wysoki, w stosunku do pozostałych powiatów wskaźnik specjalizacji powiatu wągrowieckiego w wytwarzaniu produktów przemiału zbóż i skrobi. Sześć spośród 31 powiatów Wielkopolski wyspecjalizowanych jest w produkcji artykułów spożywczych i sprzedaży hurtowej żywności, natomiast tylko cztery w produkcji olejów i tłuszczów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego. Wysoki i znacznie odbiegający wskaźnik specjalizacji w tym dziale uzyskał powiat szamotulski (17,56). Oznacza to, że wielkość zatrudnienia w powiecie szamotulskim, w tym dziale agrobiznesu jest dużo wyższa niż w całym wojewódz-

Tabela 3. Specjalizacja w poszczególnych działach gospodarki żywnościowej w powiatach województwa wielkopolskiego.

Branża wg PKD (nazwa skrócona)	Specjalizacje w poszczególnych powiatach Wielkopolski wg wskaźnika LQ			
	1,25 – 1,60	1,61 – 2,00	2,01-3,00	3,01 i powyżej
Działalność usługowa związana z uprawami rolnymi		czarnkowsko-trzcianecki, śremski, wągrowiecki, złotowski,	gnieźnieński, kępiński, koniński, krotoszyński, słupecki,	
Produkcja i przetwórstwo mięsa	jarociński, kościański, leszczyński, kępiński,	grodziski,	rawicki, pilski	ostrzeszowski(3,20)
Przetwórstwo owoców i warzyw	czarnkowsko-trzcianecki,	jarociński średzki, wolsztyński, Konin, Leszno	grodziski, koniński, leszczyński, Kalisz,	gostyński(4,16)
Produkcja olejów i tłuszczów	gnieźnieński, słupecki,		gostyński,	szamotulski(17,56)
Wytwarzanie wyrobów mleczarskich	czarnkowski,	gnieźnieński, gostyński, śremski, złotowski, Konin	kościański, pleszewski, średzki,	kolski (5,08), turecki (3,71), szamotulski(4,2)
Wytwarzanie produktów przemiału zbóż i skrobi	turecki, Leszno	złotowski,	koniński, międzychodzki, pilski	wągrowiecki(8,04), słupecki(3,17), gnieźnieński(3,07),
Produkcja pasz	leszczyński,	gnieźnieński, krotoszyński,	wągrowiecki, złotowski, chodzieski,	szamotulski(5,78), ostrowski(4,21), Kalisz(3,91)
Produkcja artykułów spożywczych	kępiński, pleszewski, poznański, Poznań	nowotomyski	kaliski	
Produkcja napojów	wolsztyński,	nowotomyski,		obornicki(4,43) Poznań(3,01),
Produkcja maszyn dla rolnictwa	gostyński, jarociński,	czarnkowsko-trzcianecki, obornicki,	kościański, pilski,	nowotomyski(5,86), wrzesiński(5,12), wągrowiecki(4,98), krotoszyński(3,86), ostrzeszowski (3,20)
Sprzedaż hurtowa płodów rolnych	kolski, rawicki, śremski, Leszno	gnieźnieński, słupecki, wrzesiński, Kalisz	gostyński, koniński, krotoszyński, leszczyński, złotowski,	
Sprzedaż hurtowa żywności	grodziski,	jarociński, poznański, Konin,	międzychodzki,	
Wynajem maszyn rolniczych		obornicki, poznański,		Poznań(3,45)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Rejestru Regon na dzień 31. 01. 2009 dla Wielkopolski.

twie wielkopolskim. Duża liczba powiatów Wielkopolski specjalizuje się natomiast w produkcji napojów (4) oraz wynajmie maszyn rolniczych (3). Specjalizację w tym zakresie wykazują jedynie powiaty znajdujące się w rejonie największej aglomeracji województwa, a mianowicie powiat poznański, obornicki i miasta Poznań. Z powyższej tabeli wynika również, że w każdym z powiatów województwa wielkopolskiego występuje specjalizacja, chociażby w jednym z wyszczególnionych działań gospodarki żywnościowej.

Najmniej wyspecjalizowane są powiaty ostrowski, kaliski i kolski. Wykazano w nich specjalizację tylko w jednym z działań agrobiznesu. Największa ilość specjalizacji występuje natomiast w powiatach leszczyńskim i miasta Leszno (7), gnieźnieńskim (6), gostyńskim (6) krotoszyńskim (6), poznańskim i miasta Poznań (6) oraz kościańskim (5). Z tego specjalizacja w sprzedaży hurtowej płodów rolnych występuje w powiatach leszczyńskim i miasta Leszno, gnieźnieńskim, gostyńskim, krotoszyńskim, specjalizacja w produkcji pasz gotowych w leszczyńskim, gnieźnieńskim i krotoszyńskim, specjalizacja w produkcji maszyn dla rolnictwa w gostyńskim, kościańskim i krotoszyńskim, w przetwórstwie owoców i warzyw w leszczyńskim i miasta Leszno oraz gostyńskim, w produkcji i przetwórstwie mięsa w kościańskim i leszczyńskim, w produkcji wyrobów mleczarskich w gostyńskim i kościańskim, w produkcji olejów i tłuszczów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego w gnieźnieńskim i gostyńskim, w wytwarzaniu produktów przemiału zbóż i skrobi w gnieźnieńskim i miasta Leszno, w produkcji artykułów spożywczych w poznańskim i miasta Poznań, w działalności usługowej związanej z rolnictwem w gnieźnieńskim i krotoszyńskim oraz w wynajmie maszyn rolniczych w poznańskim i miasta Poznań. W powiatach tych widoczne jest więc znaczne rozproszenie zakresów specjalizacji w obrębie sektora żywnościowego, który dodatkowo ma bardzo duże znaczenie w tworzeniu i utrzymywaniu miejsc pracy ludności lokalnej tych rejonów. Analizie poddano również przestrzenną koncentrację rozpoznanych specjalizacji na terenie Wielkopolski, co zobrazowano na poniższym rysunku (por. rys. 1).

Na terenie województwa wielkopolskiego występuje duże rozproszenie w zakresie działalności usługowej związanej z rolnictwem, pewne skupisko powiatów wyspecjalizowanych w tej gałęzi branży rolno – spożywczej wyodrębnić można jedynie we wschodnim pasie Wielkopolski. Powiaty wyspecjalizowane w zakresie produkcji, przetwórstwa i konserwowania mięsa wykazują silną koncentrację przestrzenną i zlokalizowane są w południowej i centralnej części Wielkopolski. Podobnie rozmieszczone są powiaty wyspecjalizowane w przetwórstwie warzyw i owoców, które także lokują się głównie w centralnej części Wielkopolski.

Z kolei specjalizacja w produkcji wyrobów mleczarskich jest jedną z najczęściej występujących w powiatach Wielkopolski i koncentruje się głównie w centralno – wschodniej części województwa. Specjalizację w zakresie produkcji olejów i tłuszczów wykazano we względnie niewielkiej liczbie powiatów (4), o rozproszonej lokalizacji. Dużym rozproszeniem przestrzennym charakteryzują się również powiaty wyspecjalizowane w produkcji produktów przemiału zbóż i skrobi, pasz oraz maszyn rolniczych. Specjalizację w produkcji artykułów spożywczych

Rysunek 1. Zróżnicowanie przestrzenne specjalizacji lokalnych w województwie wielkopolskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Rejestru Regon na dzień 31. 01. 2009 dla województwa wielkopolskiego.

wykazano tylko w czterech sąsiadujących powiatach, leżących w centralnej części Wielkopolski. Także specjalizacja w sprzedaży hurtowej płodów rolnych oraz żywności przeważa w powiatach centralnej Wielkopolski. W wynajmie maszyn rolniczych wyspecjalizowane są trzy sąsiadujące ze sobą powiaty: poznański, obornicki i miasta Poznania.

Powiaty wykazujące najwięcej specjalizacji w różnych działach gospodarki żywnościowej występują więc głównie w centralnej części Wielkopolski. Uderzający jest bardzo szeroki wachlarz specjalizacji występujących na tym terenie. Tendencję do największej koncentracji przestrzennej wykazują działy przetwórcze sektora rolno – żywnościowego, a mianowicie: produkcja, przetwórstwo i konserwowanie mięsa, produkcja wyrobów mleczarskich, przetwórstwo owoców i warzyw. Skupienie podmiotów gospodarczych o tych profilach działalności występuje głównie we wspomnianej już wcześniej centralnej części województwa. Największe rozproszenie przestrzenne podmiotów gospodarczych występuje natomiast w takich działach, jak: działalność usługowa związana z rolnictwem, produkcja maszyn dla rolnictwa, produkcja olejów i tłuszczów oraz produktów przemiału zbóż. Praktycznie w każdej części Wielkopolski występują powiaty wykazujące te rodzaje specjalizacji. Zdecydowanie najniższa specjalizacja w gospodarce żywnościowej występuje w krańcowych powiatach Wielkopolski, w szczególności w części południowo – wschodniej i północnej.

Analiza zatrudnienia w wyszczególnionych działach agrobiznesu w województwie wielkopolskim dowodzi, iż największe średnie zatrudnienie występuje w mleczarniach, przetwórnictwie owoców i warzyw, zakładach produkcji napojów oraz produkcji i przetwórstwa mięsa. Łącznie w Wielkopolsce podmioty te tworzą miejsca pracy dla około 43% ogółu ludności zatrudnionej w sektorze gospodarki żywnościowej. Dokładne dane na temat średniego zatrudnienia w poszczególnych działach gospodarki żywnościowej w odniesieniu do całego województwa i powiatów wyspecjalizowanych zamieszczono w tabeli 4.

Znaczne odchylenia od wskaźników średniego zatrudnienia dla całego województwa występują w powiatach wyspecjalizowanych. Mianowicie w powiatach wyspecjalizowanych w produkcji wyrobów mleczarskich zatrudnienie w przeliczeniu na jeden zakład wynosi aż 100 osób, a prawie dwukrotnie wyższe jest w powiatach kościańskim i kolskim. W odniesieniu do powiatów wyspecjalizowanych w produkcji napojów wskaźnik średniego zatrudnienia kształtuje się na zdecydowanie niższym poziomie, wynoszącym 78 osób i największy jest w powiatach obornickim i poznańskim. Z kolei w powiatach wyspecjalizowanych w produkcji, przetwórstwie i konserwowaniu mięsa występuje znaczne zróżnicowanie wskaźnika średniego zatrudnienia. Największy jest on w powiatach ostrzeszowskim i jarocińskim, a najmniejszy w kościańskim i leszczyńskim. Dużo wyższe średnie zatrudnienie w stosunku do całego województwa występuje również w powiatach wyspecjalizowanych w przetwórstwie owoców i warzyw. Najniższe średnie zatrudnienie w sektorze gospodarki żywnościowej występuje natomiast w takich działach jak: działalność usługowa związana z rolnictwem, sprzedaż hurtowa płodów rolnych i wynajmem maszyn rolniczych. W tych działach uzyska-

Tabela 4. Średnie zatrudnienie w wyszczególnionych działach agrobiznesu w Wielkopolsce

Dział gospodarki żywnościowej wg PKD (nazwa skrócona)	Średnia liczba zatrudnionych w Wielkopolsce	Średnia liczba zatrudnionych w powiatach wyspecjalizowanych	Powiaty wyspecjalizowane o najniższym średnim zatrudnieniu	Powiaty wyspecjalizowane o najwyższym średnim zatrudnieniu
	w przeliczeniu na 1 zakład			
Działalność usługowa związana z rolnictwem	3	4	śłupecki (3) wągrowiecki (3) koniński (3)	krotoszyński (6)
Produkcja i przetwórstwo mięsa	20	34	leszczyński (9) kościański (11)	ostrzeszowski (56) jarociński (33)
Przetwórstwo owoców i warzyw	18	42	czarnkowsko-trzcianiecki (16)	gostyński (113) jarociński (109)
Produkcja olejów i tłuszczów	13	40	gnieźnieński (18)	szamotulski (74)
Produkcja wyrobów mleczarskich	48	100	gnieźnieński (34)	kolski (198) kościański (188)
Wytwarzanie produktów przemiału zbóż	9	21	koniński (4)	gnieźnieński (62) wągrowiecki (48)
Produkcja pasz	13	26	krotoszyński (9)	miasta Kalisz (75)
Produkcja artykułów spożywczych	16	25	kepiński (12)	kaliski (51)
Produkcja napojów	31	78	wolsztyński (52)	obornicki (98) miasta Poznań (95)
Produkcja maszyn	5	9	obornicki (4) gostyński (4) jarociński (4)	nowotomyski (27)
Sprzedaż hurtowa produktów rolnych	3	3	śremski (2)	złotowski (6)
Sprzedaż hurtowa żywności	6	14	grodziski (4)	międzychodzki (36)
Wynajem maszyn	5	7	obornicki (5)	miasta Poznań (9)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Rejestru Regon na dzień 31. 01. 2009 dla Wielkopolski.

no badzo zbliżone wskaźniki średniego zatrudnienia zarówno dla obszaru województwa, jak i powiatów wyspecjalizowanych. Są to branże o najniższym znaczeniu zarówno regionalnym jak i lokalnym, biorąc pod uwagę liczbę tworzonych miejsc pracy.

3. PODSUMOWANIE

Podmiotami agrobiznesu o najwyższym stopniu koncentracji przestrzennej są przedsiębiorstwa przetwórcze takie, jak: mleczarnie, przetwórnice owoców i warzyw oraz podmioty zajmujące się produkcją, przetwórstwem i konserwowa-

niem mięsa. W Wielkopolsce skupienie tych podmiotów wstępuje głównie w centralnej części Wielkopolski i związane jest prawdopodobnie z łatwiejszym w tym rejonie dostępem do bazy surowcowej, wynikającym ze specjalizacji produkcji rolnej. Na te podmioty powinny być skierowane instrumenty polityki regionalnej zmierzające do powstania powiązań integracyjnych, a tym samym wzrostu konkurencyjności lokalnej gospodarki żywnościowej. Przesądza o tym znaczenie przemysłu żywnościowego, a w tym przetwórczego, który w obecnym stadium rozwoju agrobiznesu na świecie jest wiodącym ogniwem pełniącym rolę integratora całego subsystemu gospodarki żywnościowej. Tendencja do wysokiej koncentracji przemysłu przetwórczego przyczynia się do znacznego zwiększenia jego potencjalnej skuteczności w integrowaniu całego sektora agrobiznesu, gdyż prowadzi do intensyfikacji działań w tym zakresie.

Podmioty zajmujące się przetwórstwem rolno – żywnościowym są również podmiotami o największym znaczeniu dla regionalnego rynku pracy. Zatrudnienie w nich znajduje aż 43% ogółu ludności zatrudnionej w całym sektorze agrobiznesu w Wielkopolsce.

Badanie koncentracji przestrzennej przedsiębiorstw agrobiznesu w Wielkopolsce pozwala zauważyć pewne prawidłowości lokalizacji podmiotów w ramach poszczególnych działów tego subsystemu gospodarki narodowej. Opierają się one o zjawisko konkurencji między podmiotami, warunkowanej przez dostępność do wykorzystywanych zasobów zarówno w aspekcie ilościowym, jak i jakościowym. Szeroki dostęp do bazy surowcowej determinuje wyodrębnienie się rejonów o zintensyfikowanym występowaniu podmiotów sektora agrobiznesu. W szczególności dotyczy to przedsiębiorstw przetwórstwa rolno – żywnościowego, co potwierdzono w niniejszych badaniach. Łatwy i szybki dostęp do odpowiednich czynników produkcji, wynikający w szczególności ze specyfiki rolnictwa na danym terenie znacznie ułatwia funkcjonowanie tych podmiotów gospodarki żywnościowej i wzmacnia ich efektywność ekonomiczną. Jednocześnie eliminuje zjawisko walki konkurencyjnej i prowadzi do wyłaniania się obszarów o wzmożonej koncentracji tych podmiotów. Takim obszarem w Wielkopolsce jest jej centralna część, gdzie występuje nagromadzenie mleczarni, przetwórni owoców i warzyw oraz zakładów przetwórstwa mięsa. Z punktu widzenia procesów integracyjnych w sektorze żywnościowym szczególnie ważne jest zjawisko ograniczonej konkurencji między tymi podmiotami, zwiększa ono bowiem ich potencjalną zdolność do współpracy, która wzmacniana jest dodatkowo bliskością przestrzenną i powoduje, iż w efekcie końcowym, mogą one skutecznie pełnić rolę regionalnych integratorów całego systemu gospodarki żywnościowej.

W przypadku sfer agrobiznesu wykazujących dążenie do największego przestrzennego rozproszenia takich, jak: działalność usługowa związana z uprawami rolnymi, produkcja maszyn dla rolnictwa, produkcja olejów i tłuszczów oraz produktów przemiału zbóż mówić można o tendencji do wzmożonej konkurencji między tymi podmiotami. Świadczy o tym, brak rejonów o zintensyfikowanym ich występowaniu na terenie województwa wielkopolskiego. Prawdopo-

dobnie związane jest to z rozproszeniem regionalnym i rzadkością czynników produkcji, wykorzystywanych przez te działy. Przy czym do czynników tych zaliczyć należy zarówno odpowiednią ilościowo i jakościowo bazę surowcową, co szczególnie ważne jest w funkcjonowaniu zakładów przemiału zbóż i skrobi oraz przemysłu olejarskiego, ale także zasoby pracy o wymaganych kwalifikacjach. W szczególności dotyczy to działalności usługowej związanej z uprawami rolnymi oraz produkcji maszyn dla rolnictwa. Występowanie tendencji do walki o odpowiednie zasoby pomiędzy podmiotami każdego z tych działów agrobiznesu sprawia, że nie mogą one pełnić właściwie i skutecznie funkcji integratorów systemu gospodarki żywnościowej na terenie Wielkopolski.

BIBLIOGRAFIA

- Adamowicz M. (red.), *Uwarunkowania rozwoju grom przedsiębiorczości w agrobiznesie na Mazowszu*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007, s. 7.
- Czyżewski A., Matuszczak A., *Przewagi konkurencyjne przedsiębiorstw sfery agrobiznesu w świetle studium przypadku firm wielkopolskich* [w:] *Agrobiznes 2006 Konkurencja w agrobiznesie – jej uwarunkowania i następstwa*, S. Urban (red.), Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 2006.
- Godlewska H., *Przestrzenne aspekty źródeł przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw przemysłu spożywczego* [w:] *Agrobiznes 2004 Sytuacja agrobiznesu w Polsce po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, S. Urban (red.), Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 2004.
- Gornowicz M., *Ocena stanu i rozwoju branż polskiego przemysłu spożywczego* [w:] *Agrobiznes 2004 Sytuacja agrobiznesu w Polsce po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, S. Urban (red.), Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 2004.
- Juchniewicz M., Lenart Ł., *Koncentracja geograficzna jako przesłanka tworzenia klastrów przemysłowych w regionie* [w:] B. Plago, *Klasy gospodarcze jako czynnik rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży, Łomża 2008, s. 10–12.
- Kowalczyk S., *Agrobiznes ogniwo wiodące w agrobiznesie* [w:] *Encyklopedia agrobiznesu*, A. Woś (red.), Wydawnictwo Fundacji Innowacji, Warszawa 1998.
- Poczta W. (red.), *Regionalne zróżnicowanie agrobiznesu*, Wydawnictwo AR w Poznaniu, Poznań 2002.
- Woś A., *Agrobiznes* [w:] *Encyklopedia agrobiznesu*, A. Woś (red.), Wydawnictwo Fundacji Innowacji, Warszawa 1998.

CONCENTRATION OF AGROBUSINESS COMPANIES IN WIELKOPOLSKA VOIVODSHIP

Summary: In this paper the attempt to define main tendencies connected with spatial concentration of agrobusiness companies in Wielkopolska was made. Local specialisation of provinces in Wielkopolska voivodship was defined and the meaning of sepa-

rate branches of agrobusiness for local employment markets was discussed. The thesis about spatial concentration of food processing companies was justified and the reasons of such situation were shown. On the basis of these conclusion the need to move regional political instruments, deepening the integrating processes connected with spatial concentration, was shown. Their role as a main link joining the whole section of food economy was strengthen.

Key words: local specialization, integration processes, employment, concentration and dispersion in space, LQ indication

*Mgr Katarzyna Smędzik
Katedra Makroekonomii
i Gospodarki Żywnościowej
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Al. Niepodległości 10
61-875 Poznań
katarzyna.smedzik@ue.poznan.pl*